

Adolph Christensen i Bergen.

I skotøytilvirkningen er det mange ledd, fra tilskjæringen etter modellen, til den ferdige sko får siste puss. Hvert ledd utføres som regel uavhengig av de andre. Den rasjonelle arbeidsform ved de store skomakerverksteder i slutten av det forrige århundre var at en mann beskjeftiget seg bare med et, eller enkelte ledd, i arbeidet. En skar skinn, en nåtlet, en plugget, en sydde bunn osv. I denne begynnende arbeidsdeling lå spiren til den fabrikkmessige fremstilling av skotøy.

Skotøyindustriens maskiner er ikke av gammel dato. I grunnen daterer de seg fra midten av det forrige århundre, selv om de første oppfinnelser skriver seg fra noen desennier før denne tid. Vi har omtalt disse ting i et eget kapitel, »Skotøymaskineriets historie«, som det henvises til.

Norge kom med i utviklingen på et senere tidspunkt enn de fleste andre land. Men da begynnelsen først var gjort, gikk det hurtig. Og der hvor den

økonomiske evne tillot det gikk fabrikkene i gang med et forholdsvis omfattende teknisk utstyr.¹

Teknisk sett var det liten forskjell på de gamle verksteder og de nye fabrikker som fra først av installerte to-tre maskiner for utførelsen av noen få — om enn viktige — ledd i arbeidet. Først etter hvert ble forskjellen mer utpreget og fabrikkene distanserte håndverket både hva tempo og ikke minst pris angikk. Og etter de store tekniske fremskritt i de siste desennier har skotøyindustrien lite til felles med det gamle skomakerhåndverk.

Det er vanskelig å tidfeste den norske skotøyindustriens start. I alminnelighet går man ut fra at den første fabrikk ble startet i Bergen i 1881 av Adolph



Adolph Christensen.

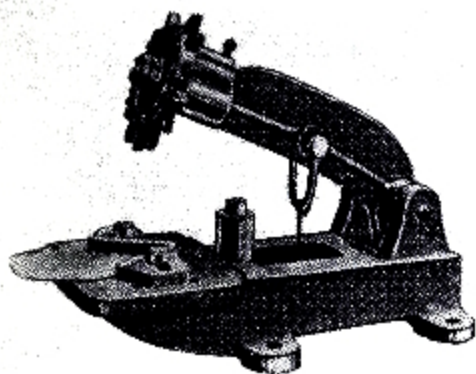
Christensen. Etter all sannsynlighet medfører dette riktighet, til tross for at den første norske fabrikkteiling, av 1879, opplyser at det på det tidspunkt var to skotøyfabrikker i landet, nemlig i Drammen. De hadde til sammen 36 arbeidere. Når de ble startet opplyser statistikken intet om, heller ikke hva slags skotøy de fremstilte. Det er imidlertid sannsynlig at det her ikke er tale om annet enn verksteder av et noe større format, som har skaffet seg en

¹ Den vesentligste del av skotøymaskineriet er ikke bare amerikansk oppfinnelse, et amerikansk firma har til dags dato også levert det meste utstyr til skotøyindustrien. Det er det amerikanske firma United Shoe Machinery Corporation som gjennom datter- og underselskaper i andre land har vært dominerende. Gjennom sine patenterte systemer behersker dette firma størstedelen av verdensmarkedet, også den norske skotøyindustri. Firmaet benytter seg av et lisenssystem hvoretter det betaler en fast leie for hver maskin. På den annen side yrer det en utstrakt service i form av mekanikere som monterer maskinene, lærer opp arbeidere til å betjene maskinene, besørger reparasjonsarbeidet, skifter ut deler osv. uten annen godtgjørelse enn leieavgiften. — Denne form for anskaffelse av maskiner har spilt en visse rolle for skotøyindustrien, bl. a. kan man starte uten stor kapital. Medaljens bakside er imidlertid at lisenssystemet lett kan føre til overekspansjon i bransjen.

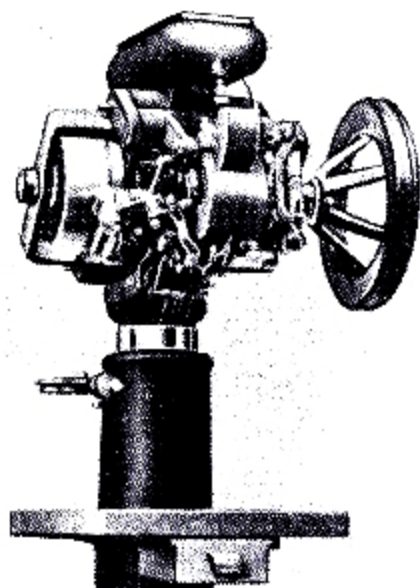
enkelt maskin eller to og forsåvidt sto i en litt annen klasse enn skomakerverksteder flest. Vi har foran nevnt at det i en kommentar til den samme fabrikkteiling av 1879 ble talt om »et ringe antal Mestere der drive ordnede Værkstede med Svende og Dreng, — i Drammen oplyses det f. Ex. at der kun findes 3—4«. Et par av disse har da formodentlig tatt seg selv noe høytidelig, og har fylt ut det skjema øvrigheten tilstilte byens fabrikker og håndverkere. Drammen går også ved senere tellinger igjen med to skotøyfabrikker, men man bør være oppmerksom på at datidens statistiske opplysninger som ble skaffet til veie av amtmennene, kunne være temmelig mangelfulle. Var en virksomhet først kommer med i statistikken, hendte det at den ble stående der, selv om den hadde opphørt å eksistere. Den første egentlige skotøyfabrikk i Drammen kom først i midten av 90-årene, anlagt av Gudbrand Halmrast.

Det er således etter alt å dømme Bergen som har æren av den første egentlige skotøyfabrikk her i landet, og Adolph Christensens grunnleggende innsats er det ingen tvil om. Å si at skotøyindustriens gjennombrudd her i landet daterer seg til 1881 er dog uriktig. Det tok enda 20—25 år før skotøyfremstillingen var overveiende industrialisert. Når det gikk så lang tid var årsaken simpelthen at tiden av flere grunner ikke var inne for en norsk skotøyindustri av større format.

Adolph Christensen var den første som innførte etter datidens forhold moderne skotøymaskineri her i landet. Når han tok dette initiativ var vel en av årsakene at han selv ikke var skomaker, og forsåvidt ikke hadde noen fordommer mot fabrikkskotøy. Han var opprinnelig handelsmann av fag, var ansatt i forskjellige forretningsvirksomheter innen han i 1879 tok borgerbrev og åpnet engrosforretning i lær og skinn i Bergen. På denne måte kom han i kontakt med skotøyfaget. Samme år møtte han en hjemvendt norsk-amerikaner som vakte hans virkelyst i en annen retning. Den hjemvendte berettet om den furore skotøyfabrikasjonen hadde gjort i De forente Stater, skotøymaskineriets hjemland. Adolph Christensen tok hurtig en bestemmelse, dro på studiereise til Tyskland og Østerrike hvor skotøyfabrikasjonen allerede var nådd langt, studerte fabrikkasjonsmetodene, satte seg inn i det enkle maskineri som dengang eksisterte og kjøpte til slutt en del av det mest alminnelige maskineri. Etter å være kommet hjem grunnla han så sin fabrikk, fra først av i Torvalmenningen 8 a i Bergen.



Sålestemplemaskin fra den tiden man ennå »trampet» maskinene i skotøyindustrien. Konstruksjonen er enkel og robust, men typen ble snart erstattet av den kjente No. 3 sålestemplemaskin.



Gammel binnrymaskin.

Øyensynlig gikk det ganske godt til å begynne med, selv om det ikke nett-opp ble noen dans på roser. Det var både tekniske og økonomiske vanskeligheter å overvinne. Det måtte ansettes østerrikske fagfolk for å lære opp arbeiderne i maskinteknikkens nye kunst. Selv om maskinene i og for seg var enkle nok, kunne de ikke betjenes av uøvde folk. Alt i alt tok det sin tid før den nye stab av folk tilegnet seg den nødvendige fordighet i sitt fag.

Christensen startet sin fabrikk i en by hvor skotøyhåndverket hadde lange tradisjoner og et godt fotfeste. Han fikk derfor ingen velvillig mottakelse. Her kom det en ung mann — dengang 26 år — som ikke engang hørte faget til og truet deres hederlige levebrød med et nytt påfunn som man ikke engang hadde turdet innlate seg på i hovedstaden. Det merkelige var imidlertid at fabrikkens varer, all motvilje til tross, slo gjennom. Det var i første rekke grovere skotøy som ble fremstilt, billig og etter den tids krav ganske solid. Fabrikken fikk foruten på Vestlandet sitt beste marked i Nordland, som Bergens kjøpmenn dengang fremdeles stod i livlig kontakt med. Skomakerhåndverket var ikke så høyt utviklet i Nord-Norge som sørpå. På Østlandet fikk man ikke se større til det første fabrikat.

Christensen begynte meget beskjedent, det skulle vise seg altfor beskjedent. Allerede i 1882 måtte han skaffe seg større lokaler og flyttet inn i Nygaards

gate 106—112, hvor han foreløpig fikk god plass både til maskiner og lager. Så bar det fremover for vekslende bølger, men ikke hurtigere enn at Christensen fikk alvorlige vanskeligheter å kjempe med.

De økonomiske forhold var jo i denne tid til det ytterste beskjedne og utviklet seg etter 1880-årene fra galt til verre. Det kan ha sin interesse å se litt på de skiftende faser i denne utvikling, som sikkert også spilte en viss rolle for de nye tiltak på skotøyfremstillingens område.